

uitdrukking aangaat, in navolging der Grieksche wijsbegeerte, — komt een natuurrecht voor. Ja, nauwelijks had de jongeling den dorpel van Themis' tempel overschreden en zich aan de beoefening van de „totius legitimae scientiae prima elementa” gezet, of hem werd de schier woordelijk aan Ulpianus ontleende begripsbepaling geleerd: „Jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit ¹⁾.” Omtrent den zin dezer woorden is men niet immer eenstemmig geweest ²⁾, en gewis heeft in de middeleeuwen als begripsbepaling van het natuurrecht meer ingang gevonden de omschrijving, die in de zekerlijk aan geen canonist onbekende decretalen van Gratianus wordt aangetroffen, als zijnde het natuurrecht dat recht, „quod in lege et evangelio continetur.”

Dat voorts bij het aanbreken van den nieuweren tijd de stroom van het natuurrecht niet was gestelpt, weet ieder, die ook slechts enkele schreden op het terrein der rechtsphilosophie deed. Ja, konde al Leibnitz aan zijn ook om de kracht zijns geheugens niet onvermaarden tijdgenoot Antonio Magliabecchi schrijven: „multi quidem tractavere jus naturae ³⁾,” toch meen ik het samenhoopen van den „multorum camelorum onus”, waarvoor in onze dagen zich ziet ge-

¹⁾ *Instit.* I. 2. Princ. Deze definitie wordt aldus nader verklaard: »Nam jus istud non humani generis proprium est, sed omnium animalium, quae in coelo, quae in terra, quae in mari nascuntur. Hinc descendit maris atque feminae conjugatio, quam nos matrimonium appellamus; hinc liberorum procreatio atque educatio: videmus etenim cetera quoque animalia istius juris peritia censerī.” Eene andere bepaling van het *jus naturale*, van Paulus afkomstig, vindt men in l. 11 Dig. princ. I. 1: »id, quod semper aequum ac bonum est, jus dicitur, ut est jus naturale,” etc.

²⁾ Het redelooze vee, zoo werd ook gezegd, kan niet subject van rechten wezen. Cf. H. Grotius, *De jure belli ac pacis*, 1625, I. 1. XI. 1. Door anderen is bedoelde uitspraak in minder strengen zin opgevat. Aldus ook von Savigny, die van oordeel is, dat men in die bepaling geenszins de toekenning van rechtsbevoegdheid ook aan dieren heeft te lezen, maar dat onder het *jus naturale*, gelijk dit t. a. p. in de Instituten voorkomt, eenvoudig dat recht is te verstaan, waarvan de grondstof niet uitsluitend den menschen eigen is. Cf. zijn *System des heutigen Römischen Rechts*, Erster Band. S. 416. Vering, *Geschichte und Institutionen des Römischen Privatrechts*, 3te Aufl. S. 12. Stahl t. a. p., II. 1. S. 233. Warnkönig, *Juristische Encyclopädie*, 1853, S. 59.

³⁾ Leibnitii Opera omnia stud. Dutens. Tom. V. p. 118.